

İRAN'IN TARİHİ VE SİYASAL YAPISININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİMİ

Önder MALLI*

Çok eski bir uygarlık olan İran birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bundan dolayı devlet yapısı ve idari kurumlarının tarihi de oldukça eskiye dayanmaktadır. Günümüzde İran'ın konumlandığı yer, ilk medeniyetlerin ortaya çıktığı bölgenin bir parçasıdır. M.Ö. 2000 yılında Orta Asya'da ki Aryanlar buldukları bölgeden İran'a göç ederek burada yaşamaya başlamıştır. Aryanlar; Persler, Asuriler ve diğer kabileleri de hâkimiyeti altına alarak çok eski bir imparatorluk olan “Med” devletini kurmuşlardır. İran tarihi İslam'dan önceki dönem ve İslam'dan sonraki dönem olmak üzere ikiye ayrılır. İslam'dan önceki dönem M.S. 650 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. İslam'dan sonraki dönem ise; Meşrutiyetten Önceki Dönem, Meşrutiyet Dönemi, Pehlevi Dönemi ve İslam Cumhuriyeti Dönemi olmak üzere dörde ayrılır. İslam'dan sonraki dönemde idari ve siyasi açıdan en iyi dönem olarak Safevi Dönemi işaret edilmektedir. Hatta öyle ki İran'ın modern devlet inşasının 17. yüzyıl Safevi şahlarıyla gerçekleştiği ifade edilmektedir. Şah İsmail ve Şah Abbas güçlü bir merkezi hükümet kurarak ilk kez devlet kelimesini kullanmaya başlamışlardır. Safevi dönemi “Sanayi Devrimi'nin” başladığı zamana kadar uzanır.

1818 yılında -Kaçar Hanedanlığı döneminde- ilk modern idari kurum olan “Dış Devletler Bakanlığı” kuruldu. Bunu takiben Maliye, İçişleri ve Kamu Hizmeti Bakanlıkları hayata geçirilmiştir. 1890 yılında tütün imtiyazının bir İngiliz şirketine verilmesi sonrası esnaf ve tüccar ciddi anlamda zarara uğradı. Esnaf ve tüccarlar din adamlarının da desteğini alarak bu karara tepki gösterdi. Tepkiler artınca 1892 yılında tütün imtiyazı feshedildi. Tütün hareketinden çıkarılması gereken önemli noktaysa din adamlarından oluşan yeni bir siyasal grubun toplumsal olaylarda liderlik edebilecek konuma gelmiş olduğudur. Bu hareket Meşrutiyet Devrinin başlangıcı olarak kabul görmektedir. İran, ilk kez bu dönemde bir anayasaya kavuşmuştur.

1925 yılında Rıza Şah Pehlevi tarafından kurulan monarşi İran'ın son monarşisidir. Pehlevi Hanedanlığı'nın başa gelmesiyle birlikte bürokrasi ve ordu alanında ıslahatlar yapılmış bu kurumlar merkezi konuma gelmiştir. Rıza Şah Pehlevi saltanatının ilk yıllarında toplumsal kesimlerin çoğunun desteğini alarak büyük yeniliklere imza attı. Ancak diktatöre dönüşmeye başlayınca zaman içerisinde toplumsal desteğini de kaybetti ve birçok toplumsal grubun muhalefetiyle karşı karşıya kaldı. Ayetullah Humeyni dönemin din adamlarından sadece biriydi. Yaptığı rejim karşıtı konuşmalarla tanınmaya başladı. 1964 yılında Ayetullah Humeyni önderliğinde rejime karşı bir başkaldırı oldu. Üç gün süren bu başkaldırı başarısızlığa uğradı ve yüzlerce muhalif rejim tarafından öldürüldü. Monarşiye dayalı diktatörlük düzeni bir süre daha iktidarda kalmayı başarsa da 1979 devriminde yıkılmaktan kurtulamadı.

*Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Birinci Sınıf Öğrencisi

1979 Devrimi Sonrası İnan:

Devrimin en önemli özelliği siyasi düşünceleri farklı olan kitleleri ortak bir amaçta toplayabilmiş olmasıdır. Ancak hiç kimse devrimden sonra nasıl bir sistem kurulacağına dair bilgi sahibi değildi. Nihayetinde liderliği din adamları üstlendi ve İnan İslam Cumhuriyeti kuruldu. İnan İslam Cumhuriyeti Anayasası 14 bölüm ve 177 maddeden oluşmaktadır.

İnan'da merkezi hükümet organları yasama, yürütme ve yargı organlarına ilaveten, uzmanlar meclisi ve önderlik makamını da kapsamaktadır. Önderlik makamındaki kişi yasama, yürütme ve yargının üzerinde konumlanmış dini liderdir. Cumhurbaşkanı önderden sonraki en yetkili kişidir.

*Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Birinci Sınıf Öğrencisi